

Családi konfliktusok feltárása

■ A CSALÁDRAJZ ELEMZÉS SZEREPE A GYERMEKVÉDELEMBEN

A gyermekvédelemi szakellátás rendszere a társadalom klasszikus „zavarkorrekciós” intézménye, ahol a beutalt gyermek személyiségében a legösszetettebb problémákkal találkozhatunk.

Szakmai tevékenységünk során megkülönböztetett szerepet szánunk a pszichés problémák kezelésének, a célirányos mentális segítségnyújtásnak és a szocializációs hiányosságok korrigálásának.

Elsődleges feladatunk a fejlesztés individualizált és differenciált megtervezése, amelynek alapjául az életút elemzése és a mentális összetevők ok-okozati összefüggésének a feltárása szolgál.

Az intézetbe történő beutalás egzisztenciális vesztesége gyakran a verbalitás szintjén nehezen ragadható meg, ugyanakkor a hányatott előéletű gyerekek megnyilvánulásai egyértelművé teszik a biztonságérzés igényét, amely a családhoz tartozás tényéből eredt.

Ahhoz, hogy segíteni tudjuk a gyermeket abban, hogy megértse és feldolgozza mindazt, ami vele és a családjával történt, és amely a gyermekvédelmi intézkedéshez vezetett, ahhoz fel kell tárunk az elhelyezését kiváltó okokat.

Munkánk során naponta tapasztaljuk, hogy a tekintélyválság hátterében gyakran a család működési zavara fedezhető fel, ami értékbizonytalanságot és szocializálatlan viselkedésmódot generál.

A negatív kapcsolati élmények következtében lelki zárlat alakulhat ki, ami gátlón hat minden fontos pszichés funkció fejlődésére és súlyos zavarokat okozhat.

A családi konfliktusok feltárásában nagy szerepe van a családrajz elemzésnek. A rajzlap, rendelkezésre álló térként, jelképesen szociális mezőként értelmezhető, ahol a környezettel fennálló kapcsolatok problémái megjelennek.

Az aktuális hangulati és érzelmi állapoton túl a gyermek a rajzolás során megjeleníti az elszenvedett mentális sérüléseit is.

A családrajzban mind a tudatos, mind a tudattalan élménytartalmak kivetülnek, amelyek jelzik a rajzolónak a külvilághoz való viszonyát.

■ A MÓDSZER ISMERTETÉSE

A családrajzok felvételét célszerű kiegészíteni más rajzteszttel is. Legelőször egy emberrajzra kértem meg a gyerekeket, mert ez által rálátást nyerhettem az én-ideájlukra és az aktuális vágyaikra.

A rajzok sorrendjét úgy állítottam fel, hogy az egyszerűbb feladatot az összetettebb instrukció követte (emberrajz, hagyományos családrajz, állatcsalád és kinetikus családrajz).

A rajzokat négy különböző időpontban és minden esetben kétszemélyes helyzetben készítették el. Színes ceruza, zsírkréta és filctoll egyaránt rendelkezésre állt a rajzolónak. Nemcsak a formák és a színek, hanem a rajzeszköz választása is fontos információs értékkel bírt.

A rajzlapot sarkával a gyermek felé fordítva fektettem tettem le, így lehetősége volt a szabad választásra. A vizsgálatban részt vevők általában az emberrajzot álló rajzlapon, a családrajzokat pedig fekvő rajzlapon ábrázolták, de minden választás a saját döntésükön alapult.

Instrukcióként mindig a legegyszerűbben fogalmaztam, hogy a legkevésbé befolyásoljam a projektív tartalmakat.

A rajzolás során megjegyeztem a sorrendet, a javításokat, a verbális vagy non-verbális jelzéseket. Az elkészült rajzot megbeszéljük, különösen jelentős információ volt az, ahogyan jellemezte az ábrázolt személyeket.

■ ESZTER BEMUTATÁSA

A felvett rajzok közül Eszter rajzait mutatom be.

Eszter 12 éves kislány, akit a testvérével közösen helyeztek el ideiglenes hatállyal a Befogadó Otthonban. A gyermekvédelmi gondoskodására azért került sor, mert a szülei alkoholproblémával küzdöttek, és elhanyagolták a gyerekeket.

Négyen éltek nagyon rossz körülmények között. Eszter és az öccse gyakran járt koszos, szakadt ruházatban, sokszor éheztek, és az apa részéről – ittas állapotban – a fizikai bántalmazás is előfordult.

A beszélgetések során igyekezett védeni a szüleit és próbálta titkolni a tényeket, ugyanakkor az elszenvedett sérelmei miatt neheztelt a szüleire, különösen az apjára.

Kisebbségi érzést okozott nála, hogy nem kapott meg olyan dolgokat, mint az osztálytársai: édesség, divatos és tiszta ruha, hajcsat, játékok.

Eszternek nem volt barátja az iskolában, csak néhány felszínes kapcsolatot tudott kialakítani. A gyerekek nem szívesen játszottak a gondozatlan és szegény kislánnyal. Az elhanyagolt körülmények miatt több esetben volt rá példa, hogy tetves volt, ilyenkor az osztálytársai ki is közösisítették. A túlérzékeny kislányt a szeretetnélküli élethelyzet még labilisabbá tette.

Eszter életében így vált az iskola a sikerélmények helyett a konfliktusok forrásává.

A Befogadó Otthon életébe gyorsan beilleszkedett, 11 éves öccsét igyekezett megóvni minden nehézségtől. Az életkorát lényegesen meghaladó feszültséget élt át, mert szinte „anya” szerepbe kényszerült. Gyakoriak voltak nála a fejfájások, de a kórházi kivizsgálások nem találtak semmilyen szervi kiváltó okot.

A kezdetben mosoly nélküli, szomorú kislány idővel feloldódott, és megtanult felhőtlenül és őszintén örülni.

A FELVETT RAJZOK ISMERTETÉSE

1. Emberrajz

Instrukció: Rajzolj egy embert!

Az emberrajzban az édesanyját rajzolta le. A megbeszélés során a következő mondatokkal jellemezte őt: „Mosolygós, de néha szigorú. Nagyon hiányzik nekünk! Olyan szép szeretnék lenni, mint ő.”

Kellemes összbenyomású, arányos rajz. A színek és a for-

mák esztétikusak, a tér kitöltés optimális. A rúzzsal kihúzott száj jelzi a nőiességet, mint én-ideált.

A csípőre tett kéz érzelmi és kapcsolati elakadást jelez, amelynek hátterében **ambivalens anya-gyerek kapcsolat** áll.

A térszimbolika szerinti értelmezésben a rajz baloldalra való elmozdulása visszafogottságra, introverzióra, alacsony dominanciaigényre és az interperszonális kapcsolatokban alárendelt szerepre utal.

2. Hagyományos családrajz

Instrukció: Rajzold le a családod tagjait!

Globálisan értelmezve pozitív elemeket is találunk a családrajzban: a családtagok egy sorban helyezkednek el, és a szülőket a kor szerint felállított testvérsor követi. A családrajz színei kellemesek és az emberalakok arányosak.

Ugyanakkor megfigyelhető az érzelmi elakadást is a rajzon, mert nem találunk **járatékos elemet**. Hiányzik a nap, az ég, a fa, a fű, a virágok, a madarak, amitől szegényessé vált az ábrázolás.

A nagy téri távolság hiányzó interakciót és kommunikációs problémát jelez. A családtagok között nincs testi kontaktus. Anya és az apa kezei kinyúlnak, de a gyerekek csípőre teszik a kezüket, ami egyrészt a kapcsolat visszautasítására utal, másrészt jelzi a családtól való félelmet is.

Eszter hasonlóan csípőre teszi a kezét, mint az emberrajzon az édesanyja. Az anya és a gyermek **grafikus hasonlósága** érzelmi kötődésre utal, ami a családba történő visszagondozás esetében optimális kiindulási pont lehet.

A kislány számára az jelentheti a legnagyobb veszélyt, ha az anyai komplexusok olyan mértékben öntik el a személyiségét, hogy az elhanyagoló, alkoholista anya pszichikus vonzereje jelentős mértékben felerősödik, és segítség nélkül képtelen lesz a negatív modellnek ellenállni.

Eszternek az életben rövid haja volt, de a rajzon hosszú hajjal ábrázolta magát, és az egyetlen olyan családtag volt, akinek a nevét nagy kezdőbetűvel írta.

A megbeszélés során a szereplőkről az alábbi jellemzéseket adta:

Anya – sokat főz és mos

Apa – az öcsémet szereti jobban

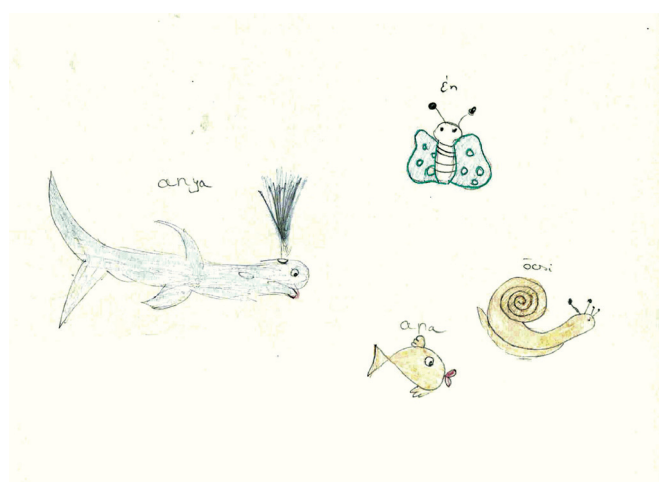
Eszter – ügyes és sértődékeny

Öcsi – verekedős, de néha szófogadó

■ 3. Az állatcsaládról készült rajz

Instrukció: A családod tagjait ábrázold valamilyen állat képében!

A rajz térkitöltése optimális, de kevesebb színt használ, mint a hagyományos családrajz esetében.

Anya – delfin

Apa – hal

Eszter – lepke

Öcsi – csiga

A családtagok jobbra néznek, Eszter szembe néz, ami a családon belüli szociális izolációra és elutasítottság érzésére utal.

Eszter az állatcsalád rajzolásakor is a saját nevét nagy kezdőbetűvel írta. Önmagát a papírlapon legfelül helyezte el, magasabban, mint a család többi tagját, ezzel jelezte a fokozott figyelemre való törekvését.

A családtagokat megszemélyesítő állatokat az alábbi tulajdonságokkal jellemezte:

Delfin (Anya) – ügyes

Hal (Apa) – néha buta

Lepke (Eszter) – szép

Csiga (Öcsi) - lusta

Az ábrázolt állatok **szimbolikus** jelentése:

Delfin – jóindulatú hatalom és biztonság

Hal – bőség, titokzatosság, sodródás

Lepke – naivítás, öntetszelgés, átváltozás, törekvény szépség és az újjászületés

Csiga – merevség, védekezés és biztonságra törekvés

Eszter, önmagát lepkéként szépnek látta. Az életkori sajátosságai alapján 12 évesen érzékeny, az én-azonosságát kereső időszakot él át. Ahogyan a lepke az újjászületést szimbolizálja, a 12 éves kislány is átéli ezekben hónapokban a saját testének az arányainak a gyökeres megváltozását.

■ 4. Kinetikus családrajz

Instrukció: Ábrázold a családod tagjait tevékenység közben!

A családtagok szembe néznek, Eszter balra néz. Eszter kirádrozta a fejét, és még kisebbre rajzolta, ezzel jelezte az alacsony önértékelését,

Apa fát vág, ami agresszióra és autoriter viselkedésre utal.

Öcsi mindkét kezével labdázik, de nem akar Eszterrel együtt játszani.

Anya sepreget, ami kényszerességet jelez, azaz fontosabb számára a takarítás, mint a családtagokkal való kapcsolat.

Eszter félrevonulva nézi a televízióban a romantikus sorozatot, szinte elvész az aránytalanul nagy székben.

A cselekvés ábrázolása során is megjelenik az interakció hiánya, ami tovább erősíti a magára maradottság és elutasítottság érzését.

■ ÖSSZEGRÉS

Az esettanulmányban a rajzelemzés könnyen elsajátítható folyamatát mutattam be. A halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek életében a legfontosabb feladat a személyiség mentális és pszichés normalitásának a helyreállítása és a kiszolgáltatottság érzésének a minimalizálása.

A kétszemélyes helyzetben felvett családrajz csökkentette a gyermek szorongását és megalapozta a produktív emocionális állapotát.

Az oldott helyzet a feszültségcsökkentő hatásán túl kedvező pszichés klímát is teremtett a bizalom teli professzionális segítő kapcsolathoz.

Esztert a testvérével együtt helyezték el nevelőszülőnél. A családközelemben rövid időn belül sikerült a szocializációs hiányosságait korrigálni. A nevelőszülőkkel létrejött emocio-

nális kapcsolat hatására a társadalmi szabályok interiorizációja valódi értékévé válhatott a viselkedésében.

A harmonikus személyiségalkulása szempontjából fontos volt, hogy Eszter valóságos szükségleteit sikerült feltárni, és ez által aktív részt vevőjévé vált a gondozásnak.

Személyisége a normatív és adaptív társadalmi együttélésre a szocializációs folyamatokban fejlődött. Az elutasítás által generált feszültség érvényesítési és a konfliktushelyzetek megoldási technikáinak szociálisan elfogadható irányba történő fejlesztését az által sikerült eredményesen megvalósítani, hogy a rajzolás során megismerhettük az egyéni szükségleteit.

A családrajz elemzés jól alkalmazható módszer a gyermekvédelem mindennapjaiban, mert valamennyi segítő szakember a saját szakmai kompetenciájának és eszköztárának megfelelően felhasználhatja.

Beőthy-Fehér László

■ SZAKIRODALOM:

Feuer Mária: *A gyermekrajzok fejlődéslélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000.

Feuer Mária: *A firka lélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.

Dr. Herczog Mária: *A gyermekvédelem dilemmái*. Pont Kiadó, Budapest, 1997.

Vass Zoltán: *A kinetikus családrajz*. in: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2001, LVI. 1.

Visnyei-Gulyás-Katona-Vékony: *A grafológia alaptankönyve I-II. Grafodidakt*, 2000.

Cél: a bűnmegelőzés, eszköz: a konfliktuskezelés

■ BŰNMEGELŐZÉS AZ ISKOLÁS KOROSZTÁLYBAN ÖNISMERETI, KONFLIKTUSKEZELÉSI TRÉNINGEKKEL

Nagy megtiszteltetés és szakmai siker volt intézetemnek az Ifjúsági, Családi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Debreceni Javítóintézetének és természetesen a programban szereplőknek is, hogy részt vehettünk a 2005. év Kriminálexpo rendezvényén azon egyszerű oknál fogva, hogy az OBmB Titkársága a 2004. évi bűnmegelőzési modellprojektek közül az „Önismereti csoportok, konfliktuskezelési tréningek fiatalok és a velük foglalkozó szakemberek számára az AVP¹ módszereivel” című pályázatunkat a legjobbak közé sorolta és bemutatta a szakmai napon. Írásomat rövid bevezetőnek és figyelemfelkeltőnek szánom a sikeres programunk további részleteiről – a felnőtt tréningek-, gyermek tréningek tapasztalatai, a Big Five teszt részletes elemzése – szóló írások elé.

Kísérleti projektünk célja volt a bűnelkövető magatartás megelőzése a potenciálisan bűnelkövető gyerekek, fiatalokéknak önismeretének, konfliktuskezelési technikáinak fejlesztésével. A bűnözés szempontjából veszélyeztetett gyerekek számára

olyan magatartásformák elsajátíttatását vállaltuk fel, ami elősegíti a gyerekek jelenbeli és későbbi szociálpozitív viselkedésének kialakulását. Ezzel csökkentjük az esélyét annak, hogy a jövőben a bűnöző magatartás felé sodródjanak.

Rendszerszerűen szerettük volna megközelíteni a problémát, ezért a gyerekek, fiatalok nevelői, utógondozói számára is lehetőséget kínáltunk a tréningprogramban való részvételre. Az

¹ AVP – Alternatives to Violence Project – Alternatívák az erőszakkal szemben